

VYTAUTAS TUMĖNAS

Lietuvos istorijos institutas
Lithuanian Institute of History

LIETUVIŲ KALVIŠKŲJŲ „SAULUČIŲ“ SIMBOLIAI SKIRTYBIŲ IR BENDRYBIŲ PRIEŠPRIEŠOS LAUKE

A Sun-like Cross Symbols of the Lithuanian Smithery in the Field
of Confrontation of Cultural Differences and Commonalities

SUMMARY

The article analyzes the tradition of Lithuanian minted iron sun-like crosses as the visual sign and instrument of socio-cultural power. It examines how communities and Soviet state authorities could have seen unifying and dividing codes at the same time in the same signs. The personal stories of blacksmiths reveals how the iron sun-like crosses were used in the construction of national identity, the preservation of cultural peculiarity, the initiation of conflicting intercultural communication, and the development of isolation and resistance against Soviet cultural colonization. The investigation uncovers how another compromising, non-conflicting interpretation, more acceptable to Soviet ideology, was attributed to the smithed sun-like crosses in communication with the government institutions. Through a precise semiotic, historical and comparative analysis, the complicated and international aspects of their meaning, origin and migration are disclosed. The origins of the serpent-like rays may be traced not only from pre-Christian imaginery, they are found in the Gothic/Renaissance art motifs of Northern Italy. By the preservation of sun-like crosses, the folk art tradition made Christian semantics viable at the same time as the Soviet period.

SANTRAUKA

Į lietuvių kalviškųjų saulučių-kryžių tradiciją žvelgiama kaip į vizualų ženklą, tampantį socialinės-kultūrinės galios instrumentu. Nagrinėjama, kaip jame bendruomenės gali matyti ir skirtingus, ir panašius kodus, suteikti jam ir skiriamąsias, ir telkiančias interpretacijas. Pasitelkus kalvių pasakojimus aiškinamasi, kaip kalviškųjų saulučių ženklai buvo naudojami kuriant tautinę tapatybę, saugant kultūrinę savastį arba kurstant tarpkultūrinę priešpriešą, plėtojant atsirbojimą ir rezistenciją prieš sovietinę kultūrinę kolonizaciją; kaip, bendraujant su valdžios institucijomis, jiems būdavo priskiriama kitokia kompromisiškai nekonfliktinė in-

RAKTAŽODŽIAI: kryždirbystė, kalviškųjų saulučių simbolika, vizualieji simboliai, tautinė tapatybė, rezistencija.

KEY WORDS: cross crafting, symbolism of smithed sun-like crosses, visual symbols, national identity, resistance.

terpretacija, priimtina sovietinei ideologijai. Taikant semiologinę, istorinę bei komparatyvinę vizualių simbolių analizę, atveriami sudėtingesni, tarptautiškesni tiriamų ženklų sanklodos, reikšmės, kilmės ir migracijos aspektai. Banguotų spindulių saulučių motyvas kildintinas ne tik iš ikikrikščioniškų vaizdinių, bet ir iš Šiaurės Italijos gotikos ir renesanso dailės. Išsaugojus sovietmečiu kalviškų saulučių tradiciją kaip liaudies kultūros reiškinį, drauge buvo išsaugota ir jų krikščioniškoji semantika.

„SAULUČIŲ“ KALVYSTĖS TAPSMAS IR AIŠKINIMAS MODERNYBĖJE

V. Jarutis įsitraukimą į kalviškąją kryždirbystę sieja su vaikystės aplinka ir su lemtinga taiklia dailės ekspertų kritika, patarimais ir paskatinimais, su muziejų eksponatų pažinimu: „1967 m. mirė mano mama ir, lydint ją į kapines, man kilo mintis padaryti pačiam paminklą motinai. Nežinau kodėl, aš gi nebuvau kalviu. Ir ji man taip giliai įstrigo, kad negalėjau jos atsikratyti. Kitą dieną pradėjau mąstyti...“ „O dailininkas Jonas Prapuolenis mane buvo nuteikęs, kad aš eičiau į muziejų fondus ir ieškočiau liaudies meno lobynų. Tai aš labai daug „knisdavausi“ po tas kalviškas saulutes-kryžius, kadangi vaikystėj lankydavausi kalvėje, man patiko kalvio amatas, buvau matęs kalvystę ir aš ją puikiai supratau, tai man labai patiko tos saulutės. Ir man kilo mintis padaryti būtent kryžių-saulutę savo motinos kapui. O Radviliškyje buvo buitinio kombinato pašūrė apleista, kažkada ten buvusi kalvė. Ir likęs žaizdras ir priekalas. Tai aš paprašiau, man leido. Ir kai aš padariau motinai tą saulutę, aš nebegalėjau sustoti, aš pradėjau daryt ir kitas.“ „Vėliau atsirado prieinamos literatūros, bet kai pradėjau dirbti – jos nebuvo. Dar padėjo muziejų katalogai. Aš važiuodavau į muziejų fondus ir ten tuos kryžius „versdavau“. Tai iš tų ir darydavau kryžius. O man patarė dailininkas Prapuolenis Meno taryboje Kaune 1962 m.: „Vaikeli, paskambinau į muziejų Čiurlionio, tavo įleis į fondus, važiuok, pasižiūrėk.“ Dar rasdavau pavyzdžių senose kapinėse. Bu-

vo labai gerai, kad itin artimai bendravom su dailininkais profesionalais ir dailininkais tarpukario Lietuvos, kurie buvo baigę Paryžiuje mokslus, su tokiais, kaip Prapuolenis. Kai Dailės kombinato Meno tarybai atneši darbelį, tai jie mato kiek turi kūrybos gabumų – tai tave nukreipia. (Profesionalių dailininkų Taryba kiekvieną mėnesį priimdavo mūsų sukurtus etalonus.) Jei priimdavo tavo darbus – išstatydavo į Dailės parduotuvę. Buvo griežta tvarka. Patvirtindavo tik lietuviškus. Jeigu pradedi fantazuot ar kažkas blogai – tokių darbų nepriima. Ir sudirbdavo tave „į šuns dienas“. Kartais išėini verkdamas iš tos Tarybos – neškis ir mesk į šiukšlyną... Meno tarybos iš profesionalų buvo ir prie Liaudies meno draugijos, ir Kaune prie „Saulutės“ galerijos. Be Meno tarybos tavo darbai niekur nepakliūdavo. Tokią mokyklą turėdavai išėiti... Pradėjau dalyvauti parodose.“

St. Špūkas pabrėžia artimųjų ir vaikystės aplinkos, kitų kalvių įtaką, skatinančią dailės ekspertų ir tautodailės politikos reikšmę, literatūros apie paveldą svarbą bei jį supusių žmonių religinės tradicijos suformuoto poreikio galią: „Aš tai joks profesionalas nesu... Visą gyvenimą dirbau šaltkalvio darbu, pensiją užsidirbau. Kalvyste užsiėmiau į senatvę „iš idėjos“. Viena ir kitą kartą, ir trečią kryžių reikia padaryti – ateina kaimynai, pažįstami, giminės prašo. Sakau: „Paimkim ir padarykim, o kas čia yra.“ Už kryždirbystę esu gavęs „Aukso vainiką“. Kalviauti mane

kalvis V. Jarutis paskatino. Su Vytautu susipažinau Radviliškyje. Aš tada buvau statybos remonto valdyboj vyr. mechaniku, turėjom gerą kalvę, labai gerą. Atvažiuodavo Žirgulis, V. Jarutis. Jis vandens ūkio projektavimo institutui darė vartus – tai aš patariau, kaip daryti. Tada ir prasidėjo... Aš nuo pat vaikystės turėjau supratimą apie kalvystę. Mano tėvas kalviavo, nes buvo račius. Nueidavau ir pas kaimyną kalvį padėti dummies pūsti. Kai jis pasakodavo apie savo kalviavimą, man net liežuvis ištiesdavo... Mano tėvas pokariu kaimui pastatė medinį kryžių (Norvydžių km., Šiluvos apyl.). Pastatymo 50-mečio jubiliejui (1997 m.) aš nukaliau metalinį kryžių, sukviečiau visą kaimą, šventino giminaitis kuningas Semaška, su Tėvu Stanislovu kartu kalėjęs Sibire. Jis stebėjos, juk medinio kryžiaus sovietmečiu kryžkelėje nepastatysi: „Kaip jūs galėjot 1947 m. pastatyti? Drąsūs buvot žmonės.“ Aš saulutės „paėmiau“, „nusižiūrėjau“ iš V. Jaručio. Jis yra monumentalios kalvystės šalininkas. Aš truputį smulkiau darau. Literatūros apie kalvystę turiu labai daug. Turiu Basanavičiaus 1912 m. leidinį atšviestą, man padovanoto. Ten labai gražių kryžių yra – ten pasiskaitau, kaip ta saulė turėtų atrodyti. Č. Kontrimo labai gera knyga apie kryžius, Galaunės dar... Seniau kiekvienam kaime kryžkelėse, kieme – mediniai kryžiai. Metaliniai daugiausia kapinėse. Ypač Žemaitijoje kapinėse, ir mūsų Raseinių rajone, Šiluvoje. Saulutes kažkaip spontaniškai pagavau, darau darau, nu gal nieko... Žmona sako: „Jos tiesiog šviečia.“ Aš dariau daugiau saulutės. Kryžių gal 12 esu padaręs ant kapų. Kai pirmą kartą dalyvavau parodoj Šiauliuose, buvau padaręs 5 kryžius, tai Krasauskas menininkas man skyrė II vietą, – „tu daryk“, – pasakė.

Būčiau gavęs pirmą vietą, bet vieną kryžių buvau tik restauravęs.“

Kalbintieji kalviai puikiai išmano ir technologinius naujausių laikų kalvystės raidos aspektus. Antai Č. Pečetauskas aiškina: „Anksčiau vieninteliai kapinių kryžiai buvo lietiniai, špižiaus, platus. Sovietmečiu vyravo lietiniai aliumininiai, duraliumininiai. Buvo krucifiksai lietiniai, raidės lietinės ir kryželiai. Pasakui buvo tarpas, nes prasidėjo spalvoto metalo vogimo bumas į metalo supirktuves. Galiausiai atėjo kalviškų geležinių kryžių laikmetis.“

Taigi, šiuolaikinių kalvių istorijos byloja, jog jų kryždirbystės saulučių kūryba išsirutuliojo iš šeimos arba kultūrinės meninės-estetinės tradicijos ir paveldo terpės, iš paprotinio poreikio bei dermės su to meto meno vadybininkų (dailininkų, dailėtyrininkų, valdžios atstovų) estetinėmis ideologinėmis nuostatomis.

Nors kryždirbystės saulučių simbolišką tyrinėjo daugelis autorių, tačiau didžiausią, lemiamą įtaką tautodailininkų sampratai padarė M. Gimbutienės interpretacijos. Galima matyti, jog Lietuvos kalviai kryždirbiai saulučių-kryžių simbolišką panašiai kildina iš ikikriščiškosios tradicijos. Aiškėja aplinkybės, kuriomis sovietmečiu išpopuliarėjo kalviškosios saulutės.

V. Jarutis aiškina: „Aš kaip kūrėjas dirbu – tokios pat saulutės nekopijuojau. Bet gilinuosi į pačius simbolius, kas buvo pagonybė. Vis tiek tu skaitai, turi turėti savo viziją. Aš dar sovietmečiu gavau Gimbutienę, perskaičiau viską apie baltų meną, apie saulutės, tradicijas ir panašiai. Turiu jos ne knyga, o visos knygos atšviestus lapus. Ji net neįrišta, atskirais lapais. Jonas Tadas Teseckas [1928–1997] man ją parūpino. (Jis buvo scena-

ristas, režisierius Dainų švenčių, žurnalistas; „Čiurlionio kelio“ – medžio drožybos paminklų ansamblio iniciatorius.)“

„Tai aš savo spinduliuojančius kryžius parodose pavadinau „saulute“. Vieno laikraščio straipsnio antraštė skambėjo taip: „Ne saulutė, o visa saulė“. A. Stravinskis straipsnyje „Skambanti geležis“ aprašo pirmą „Kalvystės dienos“ šventę Vilniuj, kur aš konkurse už „saulutes“ gavau pirmą vietą. Kadangi aš savitai pasuku, pakreipiu... Vėliau mane agitavo, tiesiog prašyte prašydavo: „Oi, tu toks meistras, reikia, kad kokį nors ideologinį darbą padarytum.“ Tai aš nukaliau saulutę, o ant lentelės užrašiau „Te visad šviečia saulė“ – saulutė, paukščiukai ir lentelė. Mat tada buvo paplitus visur daina, per visą Tarybų Sąjungą dainavo. Tai, – sakau, – Pirmininke [sajungos], čia gi patriotinis darbas, supranti, kiekvieną rytą dainuoja: „Pust vseгда budet solnce“¹, aš tik į lietuvių kalbą išverčiau. „Oi, labai gerai, labai gerai“, – jis atsakė...“

V. Kuzinas samprotauja: „Saulučių tradicijai daugiau nei 200 metų. Aš galvoju, čia yra nuo pagonybės laikų. Kryžių raidoje vyko pagonijos simbolių sumažinimas, o krikščionijos – didėjimas. Tada kryžmos pradėjo augt. Lietuvoj ir Baltarusijoj tos tradicijos išlieka iki šios dienos. O mėnulis kryžiuose nieko bendro su Turkija neturi. Tai Mergelės Marijos simbolis.“ „Bet jeigu dabar rodyti žmonėms tokius kryžius, kokie jie buvo (kaip galiu atverst Kontrimo knygutėje), tai jie žmonėms nepatinka. Anais laikais, šimtą, daugiau metų atgal kalvystė buvo sakralinė daugiau. O dabar tapo labiau dekoratyvinė. Tada norėjo kryžių. Ir kalviai, tai žinodami, darė, o tos liepsnelės, tos saulutės buvo antroj vietoj. O dabar kai kurie kalviai nusirito iki tokio lygio, kad prikiša tiek nesąmonių iš to moder-

nizmo, pridaro tokių dalykų, kad juoksitės – pavyzdžiui, gyvačiukas, o jis užbaigiamas kažkokiu burbulu, – nei muziejuj esu tokių matęs, nei literatūroj. Vadinasi žmonės neišsilavinę...“

Č. Pečetauskas aiškina: „Geležinės saulutės drauge su kryžiais paskelbtos Galaunės, Basanavičiaus, Kontrimo leidiniuose apie senąją kryždirbystę. Kopolytulpių, stogastulpių viršūnės dar širdies ir lašo formos būna. Ir tokių esu padaręs. „Saulute“ vadinu, kai nėra kryžiaus ar kai nevyrauja kryžma. „Saulutė“, man atrodo, kaip ir pagoniškas elementas. Kadangi pagonybė surišta su krikščionybe, todėl „saulutėje“ dar atsirado kryžiavonė. Atsirado ne vien tik kryžius, bet dar ir spindulėliai. Jeigu atsiranda spindulėliai ar 6, ar 8 – man tai iškart baltų (lietuvių, latvių) požymis. Kuršiai kurdavo kitočius – Nidoj plokšti mediniai antkapiai. Surišta krikščionybe su pagoniška tradicija. Nes buvo pereinamas laikotarpis iš pagonybės į krikščionybę, ne visi pagonybės pasikrikštijo. Atsispindi tai ir senovinių drabužių žalvarinės puošybos ornamentais. Kad ir tie juostų „žirgeliai“. O jeigu tik mėnuliuką panaudoji – jau pagonybė šimtaprocentinė, kadangi mėnulis, saulė čia baltų, lietuvių tradicija.“

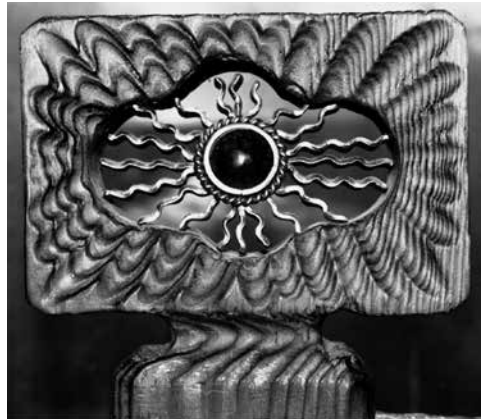
Kalviškųjų saulučių vaizdinys kaip tautinės simbolikos ženklas ilgainiui tapo toks populiarus, jog buvo prilyginamas tautiniam kostiumui (1 pav.), pasitelkiamas ir juvelyrinio pobūdžio tautinių suvenyrų gamyboje: pavyzdžiui, tradicijai artimos formos miniatiūrinė metalinė saulutė su gintaro instaliacija centro ertmėje patalpinama masyviuose banguotos faktūros ažuolo rėmuose (2 pav.).

Interviu su žymiausiais kalviškosios kryždirbystės tautodailininkais atskleidžia, jog kaltinių saulučių *emic* interpretavime vyrauja „pagoniškasis“ (J. Basa-

navičiaus, M. Gimbutienės tyrimų įkvėptas) naratyvas, o krikščioniškos šių saulučių simbolikos kilmės arba sinkretinio pobūdžio „pagoniškas-krikščioniškas“ mokslinis perskaitymas dar vis menkas. Nors dar tarpukariu P. Galaunė teigė, kad memorialinių paminklų medinės viršūnės – saulės egzistavo seniai, tik buvo paprastesnių formų, o geležinės saulutės, kaip ir lotyniškojo kryžiaus formos mediniai paminklai, Lietuvoje paplito ne anksčiau kaip XVIII a.² Vienas pirmųjų mintį apie barokinę krikščionišką lietuviškų metalo saulučių kilmę išsakė A. Rūkštelė. Jis aiškino, kad spinduliuojančioje kryžių viršūnių puošyboje matyti baroko įtaka, šie motyvai paplitę monstrancijose, o Rytų Lietuvoje yra ir altorių su tokiais kryžių elementais³. Panašiai teigė A. Mažiulis, sakydamas, kad „kryžių puošybą tiksliausia būtų sieti ne su senuoju lietuvių tikėjimu, bet su Vakarų Europos baroko įtaka, lygiai taip pat dalis senųjų puošmenų galėjo būti sujungta ir su krikščioniškosiomis“⁴. Paryžiun emigravęs lietuvių grafikas Ž. Mikšys 1959 m. JAV kultūros leidinyje „Aidai“ išsakė itin kritišką nuomonę apie M. Gimbutienės „pagonišką“ kryžių-saulučių simbolikos perskaitymą. Jo duomenimis, į saulutes panašių lietuvių geležinių kryžių tradicija visiškai atitinka krikščionišką dangaus šviesulių simboliką, o saulės simbolis pirmaisiais krikščionybės amžiais buvęs perimtas iš pagonybės laikų, tačiau jis buvęs sukrikščionintas: Kristus imtas lyginti su saule, o baroko religiniame mene saulės motyvas ypač paplito monstrancijų ir relikvijorių puošyboje, kurią perėmė lietuvių paminklų geležinės viršūnės⁵. Šias idėjas, gausiai pagrįsdama konkrečiais faktais, toliau plėtojo ir J. Zabulytė, padarydama

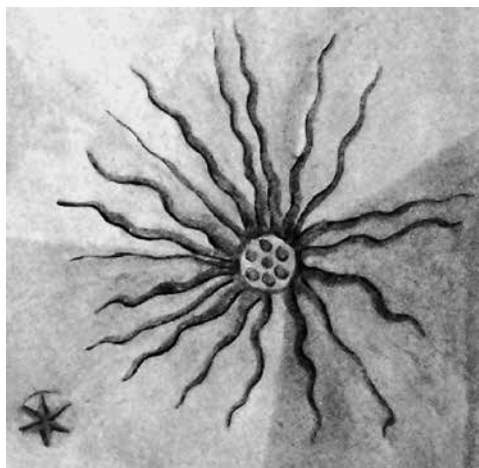

1 pav. D. Mataitienė. Iš ciklo: Moterų tautinio kostiumo projektai. 1969-1970. Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus, AD 21.351.

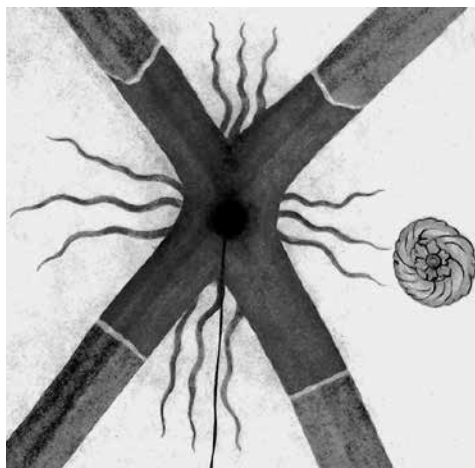

2 pav. Tautinis suveniras. Ažuolas, metalas, gintaras. XX a. 8 deš.

išvadą, kad ikikrikščioniškoji ir krikščioniškoji simbolinės sistemos čia susiliejo kaip lygiavertės⁶. Tačiau tenka pažymėti, jog ši išvada tebėra labiau hipotetinio pobūdžio, nes vietinių lietuviškų ar artimų kaimyninių vizualiųjų, ikonografinių

3 pav. Skliauto dekoru detalė. Vilniaus Bernardinų bažnyčia, XVI a.

4 pav. Saulutė skliautų dekore. Vilniaus Bernardinų bažnyčia, XVI a.

duomenų, grindžiančių ikirikščionišką saulės vaizdinio kilmę saulučių kryždirbystėje, autorė dar nerado.

Kalviškųjų kryžių saulės su banguotais spinduliais analogiškas motyvas aptinkamas XVI a. pr. gotikinio stiliaus

5 pav. Skliautų tapybos detalė. Vilniaus šv. Mikalojaus bažnyčia, XVI a.

skliautų freskose Vilniaus Bernardinų bažnyčioje (3, 4 pav.) ir Vilniaus šv. Mikalojaus bažnyčioje (5 pav.). Analogiškas saulės motyvas būdingas Šiaurės Italijos (Milano) gotikos ir renesanso dekoratyvinei tapybai: tokių tapytų saulučių gausu XV a. vid. Milano Sforcų pilies lauko galerijų lubų puošyboje (6 pav.) bei Santa Maria della Grazie bažnyčios lubų dekore (7 pav.). Beje, šios saulutės Sforcų pilies puošyboje galėjo turėti ir platene, abstraktesnę poetinę dangaus šviesulio simboliką (panašiai, kaip gotikos lubų dekore vyravo žvaigždžių motyvai) bei heraldinę semantiką, tiesiogiai nesusijusią su Kristaus ikonografija. Spinduliuojančios saulės motyvas Šiaurės Italijoje buvo toks populiarus, kad juo graviruoti net vestuviniai Turino kunigaikščio šarvai (renesanso stiliaus) (Turino karališkosios ginklinės muziejus) (8 pav.). Taigi kryžių-saulučių banguotų spindulių formos ištakos atsekamos viduramžių Europos krikščioniškoje ikonografijoje. Kita vertus, banguotų spindulių saulės motyvą sieti vien tik su krikščioniška viduramžių Europos

6 pav. Saulutės lauko galerijų skliautų puošyboje. Sforcų pilis, Milanai, Italija, XV a. vid.

7 pav. Saulė Santa Maria della Grazie bažnyčios lubų dekore. Milanai, Italija, XV a.

8 pav. Saulutės Turino kunigaikščio renesansiniame šarvų dekore. Turino karališkosios ginklinės muziejus

9 pav. Saulės ratas akmens paminkle. Gotlandas, Švedija

daile būtų vienpusiška. Mat liepsnojančio saulės rato ikikrištoniškos kilmės vaizdinių būta kaimyninėse kultūrose: besisukančių saulės spindulių ratas žinomas

Gotlando salos paminkle (9 pav.), saulės liepsnomis vainikuota yra Perkūno galva legendinio karaliaus Videvučio (gyvenusio V a.) vėliavoje (Prūsija).

IŠVADOS

Vadinasi, modernieji lietuviškieji saulutės-kryžiai yra ne tik vietiniai tautiniai simboliai, siejami su mitopoetinės kilmės

motyvais, susiformavę kultūrinės rezistencijos sovietiniam režimui terpėje, bet drauge tai ir akivaizdus tarptautinės

krikščioniškos dailės tradicijos tęsinys. Kita vertus, banguotų saulės spindulių ikonografija turi akivaizdžių dar senesnių vaizdavimo sąsajų su kitomis ikikrikščioniškos Europos dailės tradicijomis. Galima daryti prielaidą, jog seniausia jos kilmė Lietuvoje ne barokinė (kaip iki šiol manyta), bet šis motyvas galbūt perimtas iš Šiaurės Italijos gotikos ir renesanso dailės. Kita vertus, banguotų saulės spindulių motyvo archetipas turi dar senesnių atitikmenų kitose kaimyninėse ikikrikščioniškos Europos dailės tradicijose.

Sovietmečiu valdžios požiūris į kryždirbystę nebuvo visiškai kategoriškas – jis įvairavo nuo oficialaus draudimo arba naikinimo iki nepalaikymo ar rezervuoto pakantumo. Metalo kryždirbystės kūrėjams kalviams, patriotiškiems tautodailės vadybininkams bei religingiems individualiems užsakovams ir bažnyčiai toliau pavyko plėtoti šią tradiciją. Tai tapo ne tik kultūrinės tapatybės, bet ir skirtingumo, netgi kultūrinio pasipriešinimo ne tik sovietizacijai, bet ir ateistinei modernizacijai išraiška. Tradicijos ženklai vidinėje kultūros terpėje telkė tautodailę puoselėjančias bendruomenes, tautiškai patriotiškai nusiteikusią visuomenės dalį. Tačiau šios kultūrinės terpės išorei šio ženklo prasmė buvo priešinga – jis tapo

atsiskyrimo, konfliktiškumo ir priešiško ženklu. Kita vertus, todėl buvo ieškoma ir „diplomatiškų“, kompromisinių ir drauge konspiracinių geležinių kryžių simbolikos aspektų, kurie, nepraradami tradicinės vidinės telkiančios reikšmės, kartu galėtų atitikti sovietinio modernizmo strategiją ir taip įsirašyti į „nuosaišios, tolerantiškos, nekonfliktiškos tapatybės“ simbolių grupę, priimtina sovietinei ideologijai. Šiuo tikslu metalo kryždirbystėje buvo iškeliamas mitopoetinio pobūdžio, universalesnės nei siaurai krikščioniškos prigimties motyvas – saulė. Šis ženklas tapo ambivertišku simboliu: *emic* požiūriu jis reiškė kultūrinę rezistenciją ir buvo siejamas tiek su krikščionyste, tiek su senesne tautine dvasine tradicija, o *etic* plotmėje valdžios atstovams ir plačiajai visuomenei jis buvo pateikiamas kaip nereliginis estetinis demokratinės liaudies kultūros tradicijos elementas. Todėl keltina prielaida, jog būtent alternatyvių nekrikščioniškos, ateistinės-poetinės ir mitopoetinės kalviškųjų saulučių perskaitymo versijų išradimas sovietmečiu suteikė palankią dirvą modernybėje išsaugoti ir plėtoti aukšto meninio lygio profesionalią metalo kryždirbystės tradiciją Lietuvoje, drauge išsaugant ir jos religinę semantiką.

Literatūra

- ¹ <<https://www.youtube.com/watch?v=R9U6a-KZ5t5g>; <http://www.tv3.lt/naujiena/150829/sovietine-daina-busima-abba-ir-autorines-teises>> [žiūrėta 2017 07 25]
- ² P. Galaunė, *Lietuvių liaudies menas*. Kaunas: L.U. Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, 1930, p. 110.
- ³ A. Rūkštelė, Lietuvių kryžiai. Jų kilmės aiškinimai ir trūkumai. *Draugas* (2 d.), 1957 03 03, p. 1–2, 5.

- ⁴ A. Mažiulis, Lietuviškasis kryžius ir jo kilmė. *Aidai* (2), 1951, p. 60–70.
- ⁵ Ž. Mikšys, Saulė ir žaliuojantis medis religinio meno šviesoje. *Aidai* (3), 1959, p. 112–122.
- ⁶ J. Zabulytė, Saulės motyvai XIX a. pabaigos – XX a. pradžios medinių kryžių dekore: forma, kilmė, reikšmės interpretacijos. *Liaudies kultūra* 3 (96), 2004, p. 30–47.